

De nieuwe Rode Lijsten Amfibieën en Reptielen - Niet korter, wel enige lichtpuntjes

Raymond Creemers, Jeroen van Delft & Jelger Herder

Een Rode Lijst is een belangrijk instrument bij natuur- en soortbescherming: welke soorten zijn bedreigd en met welke soorten gaat het goed? De nieuwe Rode Lijsten voor Amfibieën en Reptielen vervangen met ingang van oktober 2024 de oude Rode Lijsten uit 2009. Tijd om de veranderingen die hebben plaatsgevonden onder de loep te nemen.

RAVON heeft voor de nieuwe Rode Lijsten het basisrapport opgesteld met daarin de nieuwe status van de 23 inheemse soorten reptielen en amfibieën (Creemers *et al.*, 2023). Exoten en dwaalgasten zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Op basis van deze informatie heeft het Ministerie van LNVN de nieuwe Rode Lijsten formeel vastgesteld en gepubliceerd in de Staatscourant. In het basisrapport worden de achtergrondgegevens gepresenteerd en uitgewerkt volgens twee sets van voorgeschreven criteria:

- het voorstel voor de Rode Lijst volgens de Nederlandse criteria;
- het voorstel voor de Rode Lijst volgens de IUCN-criteria.

Voor het Nederlandse soortenbeleid zijn alleen de uitkomsten volgens de nationale criteria relevant.

Nederlandse criteria

De Rode Lijst-status van een soort volgens de Nederlandse systematiek, wordt bepaald op basis van zowel de actuele zeldzaamheid als de trend ten opzichte van de historische referentieperiode (1950) (zie figuur 1). De **zeldzaamheid** wordt bepaald op basis van het aantal bezette uurhokken (5x5 km) in de laatste tien jaar. Bij het bepalen van de **trends** van soorten worden de beschikbare trends uit de NEM-Meetprogramma's gecombineerd met de trend vanaf 1950 tot aan de start van de Meetprogramma's. Dit kan gaan om trends in aantallen of trends in verspreiding, afhankelijk van de beschikbare informatie.

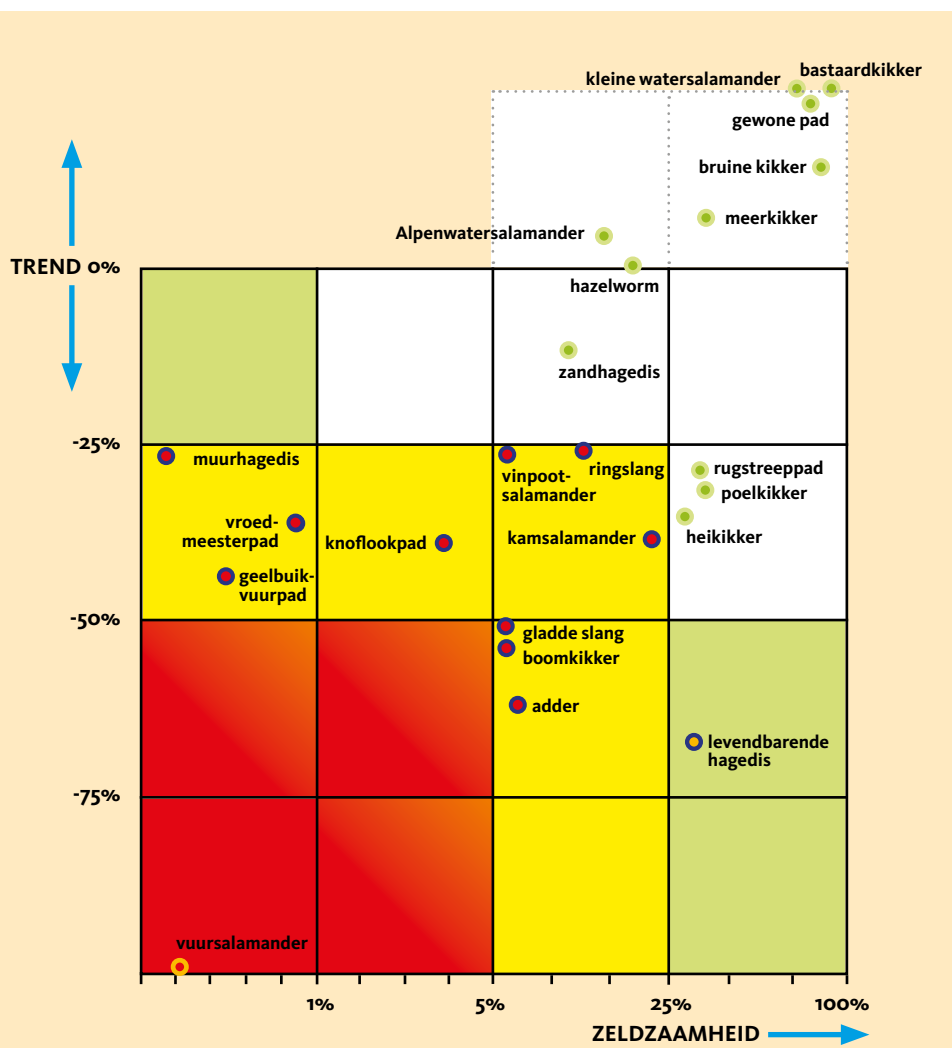
Figuur 1. Grafische weergave van de 23 ingedeelde soorten in de Rode Lijst categorieën.

Legenda:

- niet bedreigd
- gevoelig
- kwetsbaar
- ernstig bedreigd

Vergelijking met vorige Rode Lijst

De nieuwe Rode Lijsten zijn vergeleken met de vorige lijsten (van Delft *et al.*, 2007). Hiervoor zijn de vorige Rode Lijsten gereconstrueerd. Dit is nodig omdat analysetechnieken zijn veranderd én oude databestanden zijn aangevuld en verbeterd. Bij vier soorten (rugstreeppad, zandhagedis, muurhagedis, gladde slang) leidt de reconstructie, op basis van de huidige kennis, tot een iets lichtere categorie dan in 2009 gepubliceerd in de Staatscourant (zie figuur 2).

Rode Lijstsoorten: Winnaars en verliezers

Van de 23 soorten staan er twaalf op de Rode Lijsten als ‘gevoelig’, ‘kwetsbaar’ of ‘ernstig bedreigd’. Dit aantal is daarmee gelijk gebleven aan de gereconstrueerde vorige Rode Lijst, hoewel er wel wisselingen in status zijn (zie figuur 1).

De **vuursalamander** heeft als enige de status ‘ernstig bedreigd’. De soort is sinds 2011 met meer dan 95% afgenomen door de schimmelziekte Bsal. Recenter vormen lokale stortbuien een nieuw probleem: de ondiepe kabbelende beekjes, waarin vuursalamander zich voortplant, veranderen in woest kolkende waterstromen die alles op hun pad meesleuren.

De **muurhagedis** is ten opzichte van de vorige Rode Lijst vooruit gegaan dankzij habitattherstel. Ook de opwarming van het klimaat speelt deze warmteminnende soort in de kaart. De soort was ‘bedreigd’ en is nu ‘kwetsbaar’ (figuur 2a).

Na het dieptepunt in de jaren 80 zijn ook **boomkikker**, **knoflookpad** en **geelbuikvuurpad** bezig aan een comeback. Voor deze zeldzame amfibieën zijn veel herintroductieprojecten en bijplaatsingen uitgevoerd, waarbij de habitat in de introductiegebieden geoptimaliseerd is. Ook in regio’s waar alleen intensief habitattherstel is gedaan, zoals in de Achterhoek en Zeeuws-Vlaanderen, is de soort flink vooruitgegaan. Het provinciaal soortenbeleid en de grote inzet van terreinbeheerders heeft, met name voor de boomkikker, zijn vruchten afgeworpen. Dat geldt in wat mindere mate voor knoflookpad en geelbuikvuurpad: hoewel de kennis aanwezig is, lukt de uitvoering van habitattherstel niet overal even goed.

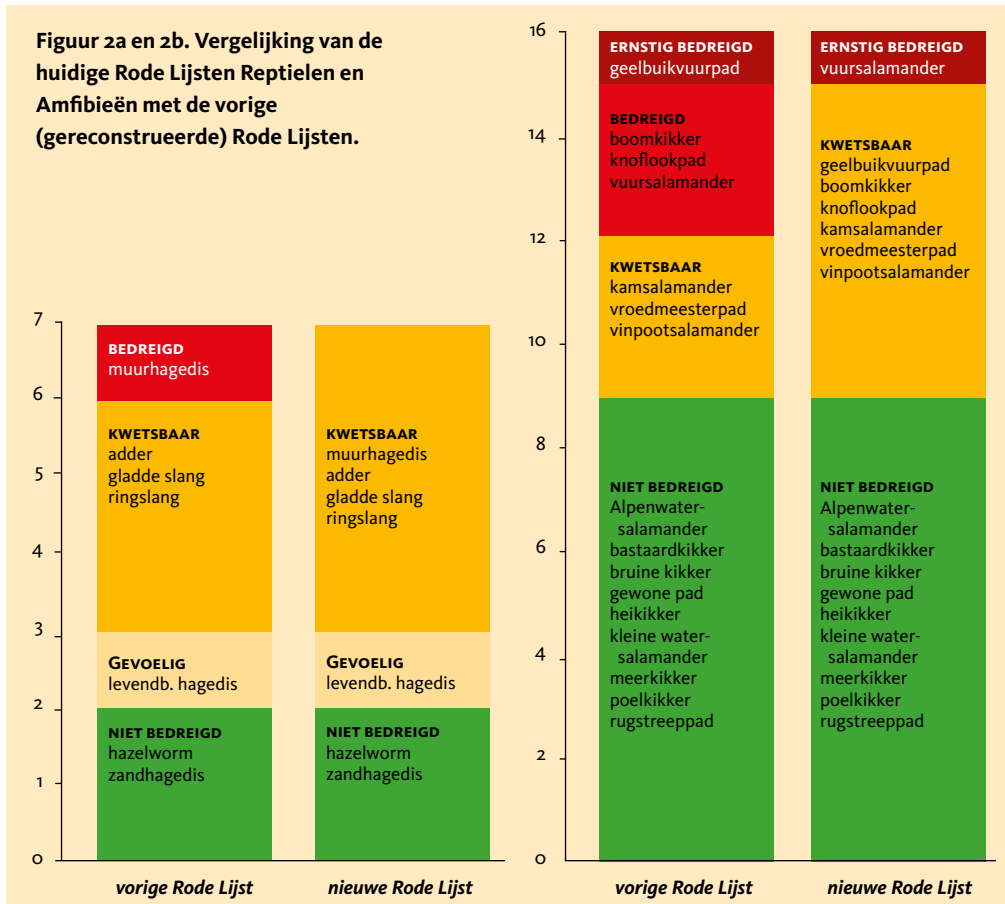
Muurhagedissen zijn de afgelopen vijftien jaar in Maastricht flink toegenomen in aantallen én verspreiding. (Foto: Jelger Herder)

Klimaatopwarming, verdroging en te hoge stikstofbelasting in de vaak al sterk versnipperde natuurgebieden, zorgen voor verdere achteruitgang van **adder** en **levendbarende hagedis**. Hoewel hun Rode Lijst-status niet veranderd is, blijven hun populaties afnemen (zie figuur 3 voor trends levendbarende hagedis). Deze vocht- en koelteminnende reptielen zijn gevoelig voor hittestress en te sterke verdamping. Ze zijn nauwelijks meer in het cultuurlandschap te vinden en ook in heide en hoogveen hebben ze het moeilijk. Gericht beheer is daarom essentieel; maatwerk is nodig om populaties te behouden. Verdroging vormt een grote belemmering voor de voortplanting van veel amfibieën. In natte jaren kan er wel enig herstel plaats vinden, maar dit is onvoldoende om de trend te keren.

De **kamsalamander** neemt ook verder af, hoewel dat nog niet heeft geleid tot een zwaardere Rode Lijst-status. In veel leefgebieden vindt voortplanting slechts in één of enkele wateren plaats en deze liggen soms op onoverbrugbare afstand van elkaar. Op de noordelijke Veluwe is de soort gehybridiseerd met de Italiaanse kamsalamander, een invasieve exoot. De hybriden zijn vruchtbaar en hebben een ruimere habitatkeuze, waardoor de inheemse kamsalamander, een Habitatrichtlijnsoort, dreigt te verdwijnen. Kamsalamanders zijn ook al op enkele plekken verdwenen of gedecimeerd door uitbraken van de salamanderschimmel *Bsal* en het Ranavirus.

Niet bedreigde algemene tot vrij algemene soorten

Figuur 1 toont de resultaten van de nieuwe Rode Lijst. De verspreiding van algemene soorten helemaal rechtsboven in de grafiek (**bruine kikker**, **kleine watersalamander**, **bastaardkikker**, **meerkikker** en **gewone pad**) is sinds 1950 vooruitgegaan. Dit komt deels door de herkolonisatie van het gebied dat

De boomkikker is terug van bijna weggeweest (Foto: Jelger Herder)

onder water stond tijdens de watersnoodramp van 1953. Nog belangrijker voor deze soorten is de uitbreiding van het areaal geschikt leefgebied door de inpoldering van Flevoland. Ook [ringslang](#) en [rugstreepad](#) hebben er hierdoor nieuw leefgebied bij gekregen sinds 1950, hoewel dit nog niet genoeg is om hun achteruitgang elders te compenseren.

Soorten als [Alpenwatersalamander](#), [hazelworm](#) en [zandhagedis](#) zijn vrij stabiel gebleven in hun verspreiding ten opzichte van 1950. Soorten die met meer dan 25% zijn afgenomen maar nog steeds in meer dan 25% van alle uurhokken voorkomen zijn [poelkikker](#), [heikikker](#) en [rugstreepad](#).

Bedreigingen voor amfibieën en reptielen

Verstedelijking, intensievere landbouw, verdroging en versnippering hebben sinds de jaren vijftig een heel grote invloed gehad op reptielen en amfibieën. In slechts één generatie is het landschap ingrijpend veranderd. Omdat de meeste amfibieën en reptielen relatief slechte verspreiders zijn, raken hun populaties door de ingrijpende landschappelijke veranderingen steeds meer geïsoleerd of verdwijnen helemaal. Eenmaal weg, blijkt herkolonisatie voor veel van de Rode Lijst-soorten erg lastig.

Vervuiling van water door meststoffen en pesticiden leiden tot een sterke afname van insecten waardoor er minder voedsel is voor amfibieën. Daarnaast beïnvloedt opstapelend stikstof de biochemische processen in water en in bodem, en daarmee de gehele voedselketen en vegetatie. Te hoge depositie van stikstof zorgt voor versneld dichtgroeien van open, voedselarme habitats. Het gangbare beheer om stikstof af te voeren en zeldzame habitats enigszins in stand te houden, is voor een aantal soorten te intensief. Op wegen treedt verkeersmortaliteit op en in steden vormen

straatkolken een bijkomend gevaar. Dierziekten vormen ook een bedreiging, zoals de schimmels *Bsal* en *Bd* en Ranavirussen, die voor massale sterfte onder amfibieën kunnen zorgen. Recent is de slangenschimmel Snake Fungal Disease (SFD) aangetoond (Stark *et al.*, 2024). Exoten hebben verschillende negatieve effecten: ze kunnen ziektes overdragen, concurreren met of prederen op inheemse soorten en nauw verwante soorten kunnen hybridiseren met inheemse soorten. Ook exoten uit andere soortgroepen, zoals exotische waterplanten (bijvoorbeeld watercrassula), rivierkreeften en vissen (zonnebaars, Amerikaanse hondsvij), kunnen habitats flink verstoren en zorgen voor een hoge predatiedruk.

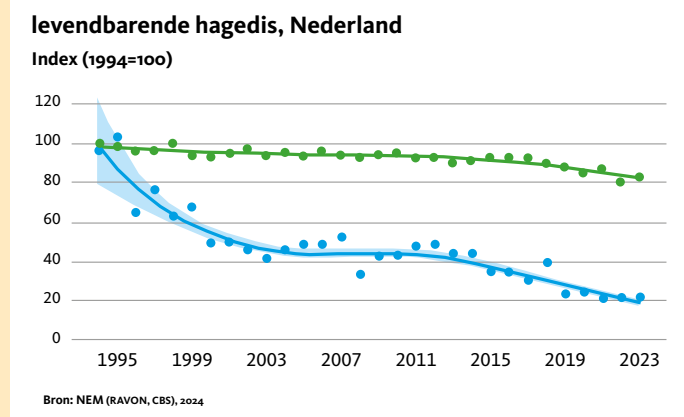
Maatregelen en kansen

Succesvolle maatregelen om amfibieën en reptielen te beschermen in Nederland richten zich vaak op het herstellen en verbeteren van hun leefgebieden. Er is de afgelopen decennia veel kennis opgedaan en ontsloten over gunstige inrichtingsmaatregelen en goed natuurbeheer voor deze soortgroepen. Ontsnippering en het verhogen van grondwaterstanden zijn effectief gebleken bij het herstellen van versnipperde en verdroogde leefgebieden. Het aanleggen van faunapassages en deugdelijke schermen helpt verkeerssterfte te verminderen. Daarnaast kunnen uitklimvoorzieningen amfibieënsterfte in straatkolken voorkomen.

Bewustwordingscampagnes over de gevolgen van het uitzetten van vissen in stadsvijvers dragen bij aan een betere leefomgeving voor amfibieën. Soms kunnen invasieve exoten lokaal worden bestreden, zoals de succesvolle uitroeiing van de Amerikaanse stierkikker in Nederland. In agrarische gebieden kan worden ingezet op natuurinclusieve landbouw. Het Deltaplan Biodiversiteit stimuleert een gezonde bodem, groenblauwe dooradering van het landschap en een gesloten agrarische kringloop. Vermindering van meststoffen en pesticiden is hier een belangrijk onderdeel van. Deze maatregelen

Levendbarende hagedis

De levendbarende hagedis is nog steeds het meest wijdverbreide reptiel. Hierdoor valt de soort in de categorie 'gevoelig' (aanwezig in meer dan 25% van alle uurhokken). De verspreiding van de soort neemt op een fijner schaalniveau (kilometerhokken) af en de afname in aantallen (zie figuur 3) is zeer zorgwekkend.

Figuur 3. Aantalstrend (blauw) en verspreidingstrend (1x1 km; groen) voor de levendbarende hagedis. (Bron: NEM (RAVON/CBS))

dragen samen bij aan bescherming en herstel van amfibieën- en reptielenpopulaties.

Basiskwaliteit natuur

De basiskwaliteit natuur in het landelijk en stedelijk gebied staat nog altijd onder druk. Een duidelijk waarschuwingssignaal wordt afgegeven door aantalsontwikkelingen bij de gewone pad (zie kader). Zowel in steden als in het agrarisch gebied gaat het mis. Het landschap is grootschalig en intensief gebruikt en vaak ontdaan van alle kleine landschapselementen, zoals poelen, heggen en overhoekjes. Amfibieën en reptielen maken deel uit van de basiskwaliteit voor natuur. Hoge dichtheden van gewone soorten, geven aan dat de basiskwaliteit op orde is. Daarmee hebben amfibieën en reptielen een belangrijke signaalfunctie. In gebieden waar deze basiskwaliteit weer op orde is, kunnen ze dienen als stapelvoedsel voor tal van andere dieren én als onmisbare bestrijders van plaaginsecten. Het is van groot belang dat we blijven monitoren en vergelijken, zodat we op tijd kunnen bijsturen en de basiskwaliteit van onze natuur kunnen herstellen.

En nu?

De Rode Lijsten maken voor beleidsmakers, terreinbeheerders en vrijwilligers duidelijk welke soorten in de gevarenzone zitten en wat daaraan ten grondslag ligt. Dit geeft mogelijkheden om in beleid en beheer die oorzaken aan te pakken. De positieve ontwikkelingen bij een aantal soorten laten zien dat gericht soortenbeleid succesvol kan zijn. Naast de aanpak van oorzaken, blijft het belangrijk de ontwikkeling van de Nederlandse amfibieën en reptielen te volgen. Dat blijft RAVON ook doen, onder meer via het Netwerk Ecologische Monitoring en samen met de vele gemotiveerde en deskundige waarnemers die deze soorten inventariseren en monitoren.

Summary

New Red Data Lists for reptiles and amphibians

The new Red Data Lists for reptiles and amphibians in the Netherlands were updated in October 2024 and replace the 2009 lists. A total of 23 native reptile and amphibian species were assessed using both Dutch and IUCN criteria. The Dutch criteria compare current populations with those from 1950, while the IUCN criteria focus on shorter periods. The results show that 12 of the 23 species are now classified as 'near threatened', 'vulnerable' or 'critically endangered'. The only native population of wall lizards in the city of Maastricht is thriving due to climate change and proper habitat management. The fire salamander has been severely impacted by the Bsal fungus, resulting in its classification as 'critically endangered'. In contrast, species like the European tree frog, common spadefoot, and yellow-bellied toad benefit from habitat restoration and reintroduction programs. Meanwhile, the adder and common lizard continue to decline due to climate change, habitat fragmentation, and intensive management to counter the effects of excessive nitrogen deposition. The article also provides an overview of common threats to amphibians and reptiles and emphasizes the need for targeted conservation efforts, habitat restoration, and ongoing monitoring to secure the future of these species.

Raymond Creemers, Jeroen van Delft & Jelger Herder, RAVON
r.creemers@ravon.nl

De gewone pad neemt af in aantallen, maar is nog altijd wijdverspreid aanwezig. (Foto: Jelger Herder)

IUCN-criteria: gewone pad steeds minder gewoon

De beoordeling van de Rode Lijst volgens de IUCN-criteria verschilt van die van de Nederlandse Rode Lijst. De IUCN kijkt niet terug tot 1950, maar werkt met een veel kortere periode: de laatste 10 jaar óf de laatste drie generaties. De uitkomsten worden dan ook vooral beïnvloed door ontwikkelingen op de korte termijn. Deze aanpak kan dienen als een vroege waarschuwing, maar heeft geen beleidsmatige status. De gewone pad is een van de soorten die voldoet aan de IUCN-criteria voor 'vulnerable' (= 'kwetsbaar'). Hoewel deze soort nog steeds in vrijwel heel Nederland voorkomt, nemen de aantallen al jaren gestaag af. Voor deze analyse bleken de meer dan 200 langjarige meetreeksen van amfibieënwerkgroepen (www.padden.nu) die in het voorjaar amfibieën overzetten, van grote waarde. In een periode van drie generaties (15 jaar), blijkt het aantal gewone padden met 55-60 % afgenomen. Vergelijkbare trends zijn ook aangetoond in Engeland, Zwitserland en Liechtenstein (Foster *et al.*, 2018; Petrovan & Schmidt, 2016; Kühnis & Müller, 2018).

*** Dit is nog geen officieel erkende NEM-trend maar mag wel gebruikt worden voor de IUCN-criteria.**

Literatuur

- Creemers, R.C.M., J.J.C.W. van Delft, & J. Herder, 2023. Basisrapport Rode Lijsten Amfibieën en Reptielen volgens Nederlandse en IUCN-criteria. RAVON Rapport 2021.043
- Delft, J.J.C.W. van, R.C.M. Creemers & A. Spitzen-van der Sluijs, 2007. Basisrapport Rode Lijsten Amfibieën en Reptielen volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Stichting RAVON, Nijmegen, in opdracht van Directie Kennis, Ministerie van LNV.
- Foster, J., D. Driver, R. Ward & J. Wilkinson, 2021. IUCN Red List assessment of amphibians and reptiles at Great Britain and country scale. Report to Natural England. Amphibian and Reptile Conservation.
- Kühnis, J. & O. Müller, 2018. Continuous decline of the common toad (*Bufo bufo*) in the Principality of Liechtenstein - Results of a long-term study between 1995 and 2017. Zeitschrift für Feldherpetologie 25: 225-233.
- Petrovan, S. & B.R. Schmidt, 2016. Volunteer Conservation Action Data Reveals Large-Scale and Long-Term Negative Population Trends of a Widespread Amphibian, the Common Toad (*Bufo bufo*). PlosOne <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0161943>
- Stark, T., W. Beukema, M. Gilbert, E. Govers, A. Spitzen-van der Sluijs, R. Struijk, E. Verbrugghe, F. Pasmans & A. Martel, 2024. Detection of *Ophidiomyces ophidiicola* in wild barred grass snakes (*Natrix helvetica*) in the Netherlands. Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift 93(2): 79-84.

